

ORZECZNICTWO TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO ZBIÓR URZĘDOWY

Seria B

Warszawa, dnia 6 czerwca 2022 r.

Pozycja 110

POSTANOWIENIE

z dnia 23 lutego 2022 r.

Sygn. akt Ts 134/20

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Wojciech Sych,

po wstępnym rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym skargi konstytucyjnej P.E. o zbadanie zgodności:

art. 394² ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2020 r. poz. 1575, ze zm.) „w zakresie, w jakim wynikająca z tego przepisu norma prawna uniemożliwia wniesienie przez stronę zażalenia na postanowienie Sądu drugiej instancji o odmowie zwolnienia z kosztów sądowych w postępowaniu apelacyjnym do równorzędnego składu Sądu drugiej instancji (...)”:

- 1) „w zakresie, w jakim uniemożliwia obywatelowi realizację prawa do instancyjnej weryfikacji postanowienia o oddaleniu wniosku o zwolnienie z kosztów sądowych wydanego przez Sąd drugiej instancji”, z art. 78 w związku z art. 45 ust. 1 oraz z art. 176 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej,
- 2) „w zakresie, w jakim pozbawia tzw. sprawiedliwości proceduralnej obywatela, którego wniosek o zwolnienie z kosztów sądowych został oddalony przez Sąd drugiej instancji”, z art. 45 ust. 1 w związku z art. 77 ust. 2 Konstytucji,
- 3) „w zakresie, w jakim pozbawia prawa do równego traktowania przez władzę sądowniczą tego obywatela, który po raz pierwszy złożył wniosek o zwolnienie z kosztów sądowych w postępowaniu przed Sądem drugiej instancji oraz dyskryminuje go jeśli chodzi o dostęp do sądu drugiej instancji (o ile obywatel występujący z wnioskiem o zwolnienie z kosztów przed Sądem pierwszej instancji ma prawo do weryfikacji tego orzeczenia poprzez wniesienie zażalenia, o tyle prawa tego został całkowicie pozbawiony obywatel, który przedmiotowy wniosek zgłosił po raz pierwszy przed Sądem drugiej instancji)”, z art. 32 ust. 1 w związku z „art. 32 ust. 3” w związku z art. 45 ust. 1 Konstytucji,

p o s t a n a w i a:

odmówić nadania dalszego biegu skardze konstytucyjnej.

UZASADNIENIE

1. W skardze konstytucyjnej, wniesionej do Trybunału Konstytucyjnego 14 września 2020 r. (data nadania), P.E. (dalej: skarżący), reprezentowany przez pełnomocnika z wyboru, wystąpił z żądaniem przytoczonym na tle następującego stanu faktycznego:

Skarżący (będący stroną pozwaną) wniósł apelację od niekorzystnego dlań wyroku Sądu Okręgowego w W. z 17 lutego 2020 r. (sygn. akt [...]) wraz z wnioskiem o zwolnienie go od kosztów sądowych w całości. Wniosek ten został oddalony przez Sąd Apelacyjny w W. postanowieniem z 2 czerwca 2020 r. (sygn. akt [...]). Skarżący złożył wniosek o sporządzenie i doręczenie uzasadnienia pisemnego tego orzeczenia, który został odrzucony przez wskazany sąd w postanowieniu z 30 czerwca 2020 r. (sygn. akt [...]). Następnie, postanowieniem z 14 lipca 2020 r. (sygn. akt [...]), apelacja skarżącego została odrzucona wobec nieuiszczenia opłaty sądowej. Orzeczenie to zostało zaskarżone zażaleniem, które Sąd Apelacyjny w W. oddalił postanowieniem z 9 września 2020 r. (sygn. akt [...]).

2. Zdaniem skarżącego art. 394² ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2020 r. poz. 1575, ze zm.) prowadzi do naruszenia:

- „prawa do zaskarżania orzeczeń wydanych w pierwszej instancji (art. 78 w zw. z art. 45 ust. 1 Konstytucji) zgodnie z zasadą konstytucyjną, że postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne”;
- „prawa do sądu (art. 45 ust. 1 w związku z art. 77 ust. 2 Konstytucji), którego istotnym elementem jest tzw. sprawiedliwość proceduralna urzeczywistniana między innymi poprzez konstytucyjne prawo zaskarżania orzeczeń sądowych wydanych w pierwszej instancji”;
- „prawa do równego traktowania przez władzę sądowniczą (art. 32 ust. 1 w zw. z art. 45 ust. 1 Konstytucji) wszystkich obywateli, będących w tej samej sytuacji faktycznej i prawnej” (s. 2 uzasadnienia skargi konstytucyjnej).

3. Zarządzeniem Prezesa Trybunału Konstytucyjnego z 6 listopada 2020 r. (którego odpis został doręczony pełnomocnikowi skarżącego 13 listopada 2020 r.) – na podstawie art. 57 ust. 1 ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U. z 2019 r. poz. 2393) – skarżący został wezwany do usunięcia braków formalnych skargi konstytucyjnej przez:

- 1) jednoznaczne wskazanie ostatecznego orzeczenia, w rozumieniu art. 79 Konstytucji, w związku z którym wniesiona została skarga konstytucyjna;
- 2) udokumentowanie daty doręczenia orzeczenia wskazanego jako ostateczne zgodnie z punktem 1;
- 3) podanie, czy od wskazanego – zgodnie z punktem 1 – ostatecznego orzeczenia został wniesiony nadzwyczajny środek zaskarżenia;
- 4) doręczenie odpisu poświadczonego za zgodność z oryginałem:
 - a) wyroku Sądu Okręgowego w W. z 17 lutego 2020 r. (sygn. akt [...]) wraz z uzasadnieniem,
 - b) postanowień Sądu Apelacyjnego w W. z 2 czerwca 2020 r., 30 czerwca 2020 r. i 14 lipca 2020 r. (sygn. akt [...]),
 - c) apelacji pozwanego z 22 marca 2020 r. od wyroku Sądu Okręgowego w W. z 17 lutego 2020 r. (sygn. akt [...]),
 - d) oświadczenia o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania z 22 marca 2010 r.,
 - e) wniosku z 15 czerwca 2020 r. o sporządzenie i doręczenie uzasadnienia postanowienia Sądu Apelacyjnego w W. z 2 czerwca 2020 r. (sygn. akt [...]),

f) zażalenia pozwanego z 30 lipca 2020 r. na postanowienie Sądu Apelacyjnego w W. z 14 lipca 2020 r. (sygn. akt [...]).

W sporządzonym przez pełnomocnika piśmie procesowym, wniesionym do Trybunału 20 listopada 2020 r. (data nadania), skarżący wykonał powyższe zarządzenie przez złożenie do akt poświadczonych odpisów dokumentów, o które został wezwany. Wyjaśnił także, że w jego sprawie ostatecznym orzeczeniem w rozumieniu art. 79 ust. 1 Konstytucji jest postanowienie Sądu Apelacyjnego w W. z 30 czerwca 2020 r. (sygn. akt [...]) o odrzuceniu wniosku pozwanego o sporządzenie i doręczenie uzasadnienia postanowienia tego sądu z 2 czerwca 2020 r. (sygn. akt [...]) o oddaleniu wniosku skarżącego o zwolnienie od kosztów sądowych. Udokumentował także datę doręczenia mu tego orzeczenia 6 lipca 2020 r. oraz oświadczył, że nie składał nadzwyczajnego środka zaskarżenia od tego rozstrzygnięcia.

Trybunał Konstytucyjny zważył, co następuje:

1. Zgodnie z art. 61 ust. 1 ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U. z 2019 r. poz. 2393; dalej: u.o.t.p.TK) skarga konstytucyjna podlega wstępnemu rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym, podczas którego Trybunał bada, czy odpowiada ona określonym przez prawo wymogom.

2. Przedmiotem zaskarżenia w niniejszej sprawie uczyniono art. 394² ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2020 r. poz. 1575, ze zm.; dalej: k.p.c.) w brzmieniu:

„§ 1. Zażalenie do innego składu sądu drugiej instancji przysługuje na postanowienie tego sądu o odrzuceniu apelacji.

§ 1¹. Zażalenie do innego składu sądu drugiej instancji przysługuje także na postanowienia tego sądu, których przedmiotem jest:

- 1) odmowa ustanowienia adwokata lub radcy prawnego lub ich odwołanie,
- 2) oddalenie wniosku o wyłączenie sędziego,
- 3) zwrot kosztów procesu, o ile nie wniesiono skargi kasacyjnej,
- 4) zwrot kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu,
- 5) skazanie świadka, biegłego, strony, jej pełnomocnika oraz osoby trzeciej na grzywnę,
- 6) zarządzenie przymusowego sprowadzenia i aresztowania świadka,
- 7) odmowa zwolnienia świadka i biegłego od grzywny i świadka od przymusowego sprowadzenia

– z wyjątkiem postanowień wydanych w wyniku rozpoznania zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji.

§ 2. W postępowaniu toczącym się na skutek zażalenia, o którym mowa w § 1 i 1¹, przepisy art. 394 § 2 i 3 oraz art. 395-397 stosuje się odpowiednio”.

Jako wzorce kontroli skarżący powołał trzy grupy przepisów:

- art. 78 w związku z art. 45 ust. 1 oraz z art. 176 ust. 1 Konstytucji;
- art. 45 ust. 1 w związku z art. 77 ust. 2 Konstytucji;
- art. 32 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 2 (w skardze omyłkowo zapisany jako „art. 32 ust. 3”, gdyż takiego przepisu nie ma w ustawie zasadniczej) w związku z art. 45 ust. 1 Konstytucji.

3. Zgodnie z art. 79 ust. 1 Konstytucji prawo do wniesienia skargi konstytucyjnej przysługuje każdemu, czyje konstytucyjne prawa lub wolności zostały naruszone w wyniku wydania w jego sprawie ostatecznego rozstrzygnięcia, opartego na niezgodnym z Konstytucją przepisie ustawy lub innego aktu normatywnego. Przesłanki dopuszczalności rozpoznania

zarzutów przedstawionych w skardze konstytucyjnej zostały doprecyzowane w art. 44, art. 53 i art. 77 u.o.t.p.TK. W myśl art. 77 ust. 1 u.o.t.p.TK skarga konstytucyjna może być wniesiona po wyczerpaniu drogi prawnej, o ile droga ta jest przewidziana, w ciągu trzech miesięcy od doręczenia skarżącemu prawomocnego wyroku, ostatecznej decyzji lub innego ostatecznego rozstrzygnięcia. Skarga – poza wymaganiami dotyczącymi pisma procesowego – powinna zawierać m.in. dokładne określenie przepisu ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o wolnościach lub prawach albo obowiązkach określonych w Konstytucji i w stosunku do którego skarżący domaga się stwierdzenia niezgodności z Konstytucją. Wyrok, decyzję lub inne rozstrzygnięcie wydane na podstawie zakwestionowanego aktu normatywnego załącza się do skargi (art. 53 ust. 2 u.o.t.p.TK).

Wyczerpanie drogi prawnej jest warunkiem koniecznym z punktu widzenia subsydiarności skargi konstytucyjnej. Tradycyjnie rozumiane jest ono w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego jako skorzystanie przez skarżącego z przysługujących zwyczajnych środków odwoławczych. Innymi słowy, skarżący musi w toku instancji wykorzystać dostępne mu zwykle środki prawne, zapobiegające uzyskaniu przez orzeczenie waloru prawomocności. Jak zauważył Trybunał Konstytucyjny w postanowieniu z 17 grudnia 2009 r., sygn. Ts 68/08 (OTK ZU nr 6/B/2009, poz. 449) „oznacza to, z jednej strony, że skarga konstytucyjna jest niedopuszczalna, jeżeli orzeczenie stało się prawomocne wskutek zaniechania wniesienia zwykłego środka zaskarżenia lub nie został on rozpoznany z przyczyn formalnych leżących po stronie skarżącego; z drugiej zaś – że prawo wniesienia skargi konstytucyjnej powstaje z chwilą doręczenia skarżącemu prawomocnego wyroku lub postanowienia, nawet jeżeli – w danych okolicznościach – możliwe byłoby jego wzruszenie przy pomocy środków nadzwyczajnych: skargi kasacyjnej czy skargi o wznowienie postępowania”. Uprawomocnienie nadaje rozstrzygnięciu walor ostateczności w rozumieniu art. 79 ust. 1 Konstytucji.

Należy przy tym przypomnieć, że wystąpienie ze środkami o charakterze nadzwyczajnym nie zawiesza biegu terminu wniesienia skargi konstytucyjnej. Podjęcie dalszych kroków zmierzających do wzruszenia prawomocnego orzeczenia, także wówczas, gdy towarzyszy im wydanie w sprawie dalszych rozstrzygnięć, nie mieści się w zakresie pojęcia „wyczerpanie drogi prawnej”. Stanowisko to Trybunał prezentuje konsekwentnie, bez względu na to, w jakim postępowaniu (cywilnym, sądownoadministracyjnym, lub karnym) zapadło konkretne rozstrzygnięcie (por. m.in. postanowienia z: 7 lutego 2006 r., sygn. Ts 63/05, OTK ZU nr 1/B/2006, poz. 36; 25 lipca 2006 r., sygn. Ts 143/06, OTK ZU nr 1/B/2007, poz. 55; 16 maja 2007 r., sygn. Ts 105/06, OTK ZU nr 3/B/2007, poz. 123; 16 maja 2007 r., sygn. Ts 99/06, OTK ZU nr 3/B/2007, poz. 119; 16 maja 2007 r., sygn. Ts 144/06, OTK ZU nr 3/B/2007, poz. 130; 4 października 2007 r., sygn. Ts 47/07, OTK ZU nr 2/B/2008, poz. 67; 27 listopada 2007 r., sygn. Ts 107/07, OTK ZU nr 1/B/2008, poz. 39; 8 stycznia 2008 r., sygn. Ts 162/06, OTK ZU nr 1/B/2008, poz. 16 oraz 19 stycznia 2011 r., sygn. Ts 268/10, OTK ZU nr 3/B/2011, poz. 266; zob. także: Z. Czeszejko-Sochacki, L. Garlicki, J. Trzeciński, *Komentarz do ustawy o Trybunale Konstytucyjnym*, Warszawa 1999, s. 165).

Skarżący powinien zatem wskazać prawomocne rozstrzygnięcie, które zostało wydane w oparciu o zaskarżony akt normatywny. Tylko regulacja prawna, będąca podstawą ostatecznego orzeczenia odnoszącego się do praw lub wolności skarżącego, może być przedmiotem skargi, która – w przeciwnym wypadku – nabrałaby charakteru *actio popularis* (por. m.in. postanowienia z: 10 marca 2010 r., sygn. Ts 221/08, OTK ZU nr 3/B/2010, poz. 171; 14 czerwca 2010 r., sygn. Ts 123/09, OTK ZU nr 6/B/2010, poz. 442; 27 lipca 2010 r., sygn. Ts 115/09, OTK ZU nr 1/B/2011, poz. 39 oraz 29 stycznia 2013 r., sygn. SK 36/12, OTK ZU nr 1/A/2013, poz. 15). Wskazanie takiego przepisu nie jest bowiem czysto „techniczną czynnością”. Jak zauważył Trybunał w postanowieniu z 14 maja 2003 r., sygn. Ts 56/02 (OTK ZU nr 2/B/2003, poz. 91): „nie chodzi (...) o wskazanie jakiegokolwiek – podjętego w toku po-

stępowania – orzeczenia sądu, ale takiego, które nadać mogło ostateczny charakter merytorycznemu rozstrzygnięciu o konstytucyjnych prawach lub wolnościach skarżącego, wydane mu na podstawie zakwestionowanych w skardze przepisów”. Innymi słowy, chodzi o władcze rozstrzygnięcie, które ostatecznie – i choćby pośrednio – określa sytuację prawną skarżącego i ma znaczenie dla realizacji jego uprawnień. Modyfikację położenia prawnego jednostki Trybunał Konstytucyjny tradycyjnie ujmuje w kategoriach „pogorszenia” (por. m.in. postanowienia z: 17 grudnia 1997 r., sygn. Ts 22/97, OTK ZU nr 1/1998, poz. 10; 12 sierpnia 1998 r., sygn. Ts 62/98, OTK ZU nr 5/1998, poz. 71; 13 października 1998 r., sygn. Ts 117/98, OTK ZU nr 3/1999, poz. 43; 4 grudnia 2000 r., sygn. SK 10/99, OTK ZU nr 8/2000, poz. 300; 7 sierpnia 2001 r., sygn. Ts 68/01, OTK ZU nr 8/2001, poz. 296; 26 maja 2008 r., sygn. SK 8/08, OTK ZU nr 4/A/2008, poz. 72).

W kontekście powyższych uwag analiza stanu faktycznego niniejszej sprawy wskazuje, że skarżący nie uzyskał ostatecznego orzeczenia wydanego na podstawie kwestionowanego przepisu k.p.c. Zaniechanie to wyklucza możliwość merytorycznego rozpoznania niniejszej skargi konstytucyjnej. Zgodnie z utrwalonym stanowiskiem Trybunału Konstytucyjnego dla zbadania zgodności z Konstytucją przepisów zamykających drogę sądową bądź wykluczających dopuszczalność wniesienia do sądu określonego środka prawnego konieczne jest uprzednie uzyskanie orzeczenia w przedmiocie odrzucenia niedopuszczalnego z mocy prawa środka. Dopiero dysponując takim orzeczeniem, skarżący mógłby dochodzić stwierdzenia naruszenia prawa do sądu (por. w szczególności postanowienia z: 15 grudnia 2009 r., sygn. Ts 173/08, OTK ZU nr 1/B/2010, poz. 25; 19 marca 2010 r. sygn. Ts 157/09, OTK ZU nr 4/B/2010, poz. 290; 21 czerwca 2010 r., sygn. Ts 243/09, OTK ZU nr 6/B/2010, poz. 454; 6 lipca 2011 r., sygn. Ts 154/10, OTK ZU nr 4/B/2011, poz. 318; 2 lutego 2016 r., sygn. Ts 184/15, OTK ZU B/2016, poz. 159 oraz 5 kwietnia 2017 r., sygn. Ts 222/16, OTK ZU B/2017, poz. 81, a także postanowienie pełnego składu TK z 10 marca 2015 r., sygn. SK 65/13, OTK ZU nr 3/A/2015, poz. 35).

Dla merytorycznej oceny zarzutów skarżącego konieczne było zatem wniesienie w terminie tygodnia (*argumentum ex art. 394 § 2 k.p.c.*) od doręczenia postanowienia Sądu Apelacyjnego w W. z 2 czerwca 2020 r. (sygn. akt [...]) o oddaleniu wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych zażalenia na to rozstrzygnięcie. Choć w analizowanym stanie faktycznym nie budziło wątpliwości, że skarżącemu nie przysługiwało zażalenie, nie powinien być on – mając w perspektywie postępowanie przed Trybunałem Konstytucyjnym – zrezygnować z tego środka zaskarżenia. Tylko w ten sposób mógł bowiem doprowadzić do wydania, w oparciu o kwestionowaną regulację, postanowienia o odrzuceniu zażalenia, a tym samym do „ujawnienia” przedmiotu skargi konstytucyjnej (tak – w podobnej sprawie na gruncie procedury cywilnej – powołane postanowienie w sprawie o sygn. SK 36/12; por. także – na gruncie procedury karnej – powołane postanowienie w sprawie o sygn. SK 65/13).

Zachowanie skarżącego zasadniczo różniło się od opisanego wyżej modelowego *modus procedendi*. Określenie przedmiotu skargi zostało przezeń „wymuszone” bezcelowym – z punktu widzenia toczącego się postępowania – wnioskiem o sporządzenie pisemnego uzasadnienia postanowienia o oddaleniu wniosku o zwolnienie od kosztów postępowania apelacyjnego.

Na gruncie stanu faktycznego niniejszej sprawy Trybunał stwierdza, że kwestionowany w skardze art. 394² k.p.c. nie był normatywną podstawą postanowienia Sądu Apelacyjnego w W. z 30 czerwca 2020 r. (sygn. akt [...]), z którym skarżący wiąże naruszenie jego konstytucyjnych praw i wolności. Przepis ten nie determinował treści tego rozstrzygnięcia. Nieużywanie przez skarżącego ostatecznego orzeczenia opartego na normie nieprzewidującej „procedury odwoławczej” odnośnie do postanowienia sądu drugiej instancji oddalającego wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych sprawia, że analizowana skarga nie odpowiada wymaganiom określonym w art. 79 ust. 1 Konstytucji oraz w art. 77 ust. 1 u.o.t.p.TK. Uniemożliwia

to jej merytoryczne rozpoznanie oraz przekłada się na odmowę nadania dalszego biegu na podstawie art. 61 ust. 4 pkt 1 u.o.t.p.TK.

4. Na marginesie należy również zwrócić uwagę, że skarżący 30 lipca 2020 r. wniósł zażalenie na postanowienie Sądu Apelacyjnego w W. z 30 lipca 2020 r. (sygn. akt [...]) o odrzuceniu apelacji z powodu nieuiszczenia opłaty sądowej. We wskazanym środku odwoławczym skarżący mógł przedstawić (i to uczynił) argumentację podważającą niezwolnienie go od kosztów postępowania apelacyjnego, które przełożyło się na odrzucenie apelacji. Oznacza to, że w obecnym stanie prawnym – choć „klasyczna” ścieżka odwoławcza od postanowienia o odmowie zwolnienia od kosztów sądowych nie jest przewidziana – możliwa jest kontrola takiego rozstrzygnięcia wpadkowego w ramach zażalenia na postanowienie o odrzuceniu nieopłaconego środka odwoławczego.

Biorąc powyższe pod uwagę, Trybunał postanowił jak w sentencji.

POUCZENIE

Na podstawie art. 61 ust. 5 u.o.t.p.TK skarżącemu przysługuje prawo do wniesienia zażalenia na niniejsze postanowienie w terminie siedmiu dni od daty jego doręczenia.